

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.135
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору політичних наук, професору
Климончуку Василю Йосифовичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

доктора політичних наук, професора, професора кафедри політичних наук

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Дерев'янка Сергія Мироновича на дисертаційну роботу

Дарини Андріївни Сех «Геополітична концепція «Міжмор'я»:

субрегіональний вимір та стратегічні перспективи», подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові
науки зі спеціальності 052 Політологія

Актуальність теми дослідження Ідея альянсу держав «від моря до моря», яка має давню історію й спрямована убезпечити Польщу та Європу загалом від російської експансії, набула поширення як у новітньому політичному дискурсі, так і в практичній міжнародній політиці, в умовах агресії російської федерації проти України. Потреба пошуку нових концептуальних підходів до міждержавної співпраці, зумовлена різким загостренням безпекового середовища у регіоні, актуалізувала звернення до геополітичної концепції створення партнерського блоку держав від Балтійського до Чорного й Адріатичного морів. Дослідження проблем регіональної безпеки та інтеграційних процесів у Центрально-Східній Європі у цьому контексті видається науково і практично вагомим, що об'єктивує актуальність і цінність рецензованої дисертаційної роботи Дарини Андріївни Сех.

Концепція Міжмор'я, яка розглядається дисертанткою як сукупність трьох пов'язаних геополітичних ідей (Інтермаріум, Ініціатива трьох морів, Балто-Чорноморський союз), виступає як потенційна відповідь на ці виклики. З урахуванням того, що існуючі формати європейської безпеки виявили свою недостатню ефективність, особливо в частині стримування російської експансії,

потреба в посиленні субрегіональної взаємодії між державами Балтійсько-Чорноморсько-Адріатичного простору набуває особливої ваги. Міжмор'я дедалі більше розглядається як альтернатива або доповнення до існуючих структур безпеки та економічної кооперації. Можливість посилення політичної, безпекової, енергетичної та інфраструктурної взаємодії між країнами регіону, має стратегічне значення як для України, так і для Європейського Союзу загалом. Україна, з огляду на своє геостратегічне розташування та інтереси у сфері безпеки, є не лише об'єктом, а й прагне стати активним суб'єктом формування нового субрегіонального порядку. Тому дослідження Дарини Андріївни Сех, вважаємо, матиме вагоме практичне значення для розробки ефективної зовнішньополітичної та безпекової стратегії України, формування політики в сфері регіональної інтеграції, розвитку стратегічних партнерств і зміцнення оборонної взаємодії у Центрально-Східній Європі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Робота виконана у межах науково-дослідної роботи кафедри політології (з січня 2025 року – кафедри політичних наук) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Тема дисертації відповідає напряму дослідження кафедри, пов'язаному з вивченням трансформаційних процесів у міжнародній політиці, безпекових викликів і регіональної інтеграції в Центрально-Східній Європі.

Обґрунтування обраної теми має чітке теоретичне підґрунтя та практичну значущість, оскільки дослідження геополітичної концепції «Міжмор'я» дозволяє сформувати глибше розуміння нових моделей субрегіональної співпраці, які виникають у відповідь на актуальні загрози міжнародній безпеці, зокрема в умовах триваючої агресії Російської Федерації проти України. Дисертаційне дослідження спрямоване на виявлення стратегічного потенціалу «Міжмор'я» як геополітичного проєкту, що здатен зміцнити позиції України в міжнародній системі та сприяти формуванню більш стабільного безпекового середовища у регіоні.

Робота логічно інтегрується у загальні наукові плани, які передбачають міждисциплінарне вивчення політичних процесів у Європі та формування національних зовнішньополітичних стратегій. Вона також відповідає завданням наукового забезпечення формування нової парадигми регіональної політики України, з урахуванням євроатлантичного курсу, необхідності посилення стратегічних партнерств та розвитку моделей кооперації в межах Балто-Чорноморського простору.

Крім того, тематика дисертації має вагоме значення для міжнародної наукової спільноти, яка досліджує проблематику постбіполярного світоустрою, відновлення регіональних альянсів та зростання ролі субрегіональних ініціатив у сучасній геополітиці. Водночас, національний інтерес України вимагає системного осмислення можливостей її участі в проєктах типу Міжмор'я, що й обумовлює доцільність відповідних наукових досліджень у межах фахових програм вищої освіти і державної політики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Одержані в дисертації наукові результати, положення, висновки та рекомендації є науково обґрунтованими та достовірними. Це підтверджується послідовною логікою викладу матеріалу, системним використанням сучасних методів дослідження в галузі політичної науки, широкою джерельною базою та міждисциплінарним аналітичним підходом, що поєднує елементи геополітики, регіоналістики, безпекових студій та міжнародних відносин.

Результати дослідження були належно апробовані у процесі фахового обговорення на кількох наукових заходах. Здобувачка представила ключові положення дисертації на IX Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Соборність як фундаментальна складова ідеології українського націоналізму» (Івано-Франківськ, 2021 р.), де окреслила концепцію «Міжмор'я» як інструмент протидії геополітичному домінуванню наддержав, що викликало жваву дискусію серед учасників і було високо оцінено науковою спільнотою. У 2023 році в межах Всеукраїнського конкурсу наукових робіт імені Степана Ленкавського «Сучасний український націоналізм» було презентовано

аналітичну розвідку, присвячену концепції «Тримор'я» та її відповідності національним інтересам України; за підсумками конкурсу здобувачка посіла III місце. У 2024 році на Першому міжнародному форумі політологів у Львові було представлено узагальнені висновки дисертаційного дослідження щодо стратегічних перспектив «Міжмор'я» у зовнішньополітичному курсі України.

Результати дослідження відображено у п'яти наукових публікаціях, які включають три статті, опубліковані у фахових виданнях (категорії «Б»), одна – у зарубіжному періодичному журналі, а також у збірнику матеріалів наукової конференції. Зокрема, в публікаціях розкрито стратегічний вимір «Міжмор'я», його безпековий, інфраструктурний і геоекономічний потенціал, а також окреслено специфіку участі України в Ініціативі трьох морів та перспективи створення Балто-Чорноморського Союзу.

Такий рівень теоретичної обґрунтованості, практичної апробації та фахової публікаційної активності дає підстави вважати положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, науково виваженими та релевантними сучасним потребам політичної науки й практики державної політики України у сфері міжнародних відносин і регіональної безпеки.

Найбільш вагомі результати, отримані в дисертаційному дослідженні

Дисертаційна робота Дарини Андріївни Сех є комплексним дослідженням, яке висвітлює зміст, еволюцію та практичний потенціал геополітичної концепції «Міжмор'я» в умовах трансформації регіонального середовища Центрально-Східної Європи. Авторка обґрунтовує, що «Міжмор'я» на сучасному етапі існує у трьох основних формах – як ідея Інтермаріуму, Ініціатива трьох морів та концепція Балто-Чорноморського союзу – кожна з яких має власні функціональні особливості, ступінь реалізованості та політичну підтримку.

До найвагоміших результатів дослідження належать:

- формулювання авторського визначення «Міжмор'я» як інтеграційної моделі, що поєднує політичну, економічну та безпекову взаємодію країн регіону на основі спільних інтересів та стратегічного бачення (с. 26–27);

- виокремлення основних етапів еволюції концепції — від ідеї міжвоєнного Інтермаріуму до сучасних форматів, які набули нової актуальності в умовах гібридних загроз (с. 42–43);
- класифікація суб'єктів субрегіональної інтеграції за рівнем політичної волі, інституційної спроможності та геополітичної зацікавленості (с. 54–55);
- поглиблений аналіз Ініціативи трьох морів як інфраструктурно-енергетичної платформи, що набуває дедалі більшої ваги у структурі європейської безпеки (с. 89–93);
- розробка аналітичної моделі оцінки ефективності інтеграційних форматів, яка враховує взаємозв'язок політичних, економічних і безпекових параметрів (с. 143–144);
- глибоке осмислення ролі України в межах концепції «Міжмор'я», зокрема її взаємодії з Польщею, Литвою та іншими країнами регіону як базису для нового безпекового альянсу (с. 148–150; 170–172);
- аналіз зовнішнього впливу провідних міжнародних акторів (США, ЄС, Китаю, РФ) на перспективи реалізації регіональних проєктів (с. 132–134; 155–157);
- систематизація викликів і обмежень Балто-Чорноморського союзу та окреслення можливих сценаріїв його інституційного розвитку (с. 131–133).

Таким чином, дисертація не лише доповнює наукову розробку проблеми «Міжмор'я», але й пропонує концептуально новий підхід до її аналізу як практичного геополітичного інструменту, що має безпосереднє значення для зміцнення позицій України в регіональній політиці.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертації Дарини Андріївни Сех полягає у комплексному міждисциплінарному дослідженні геополітичної концепції «Міжмор'я» як субрегіональної інтеграційної моделі, що охоплює політичний, безпековий та економічний виміри співпраці країн Центрально-Східної Європи.

У дисертаційному дослідженні вперше в українській політичній науці:

- представлено авторське визначення «Міжмор'я» як поліцентричної, багаторівневої інтеграційної моделі, що формується на перетині геополітичних, безпекових і економічних інтересів держав регіону в умовах посилення зовнішніх загроз та трансформації європейської архітектури безпеки;

- здійснено порівняльний аналіз трьох основних форматів регіонального співробітництва, які інтерпретуються як складові концепції Міжмор'я — історичного Інтермаріуму, сучасної Ініціативи трьох морів та потенційного Балто-Чорноморського Союзу – з урахуванням їхнього стратегічного змісту, інституційної форми та геополітичної ефективності;

- виокремлено ключові етапи еволюції концепції Міжмор'я у XX–XXI століттях, починаючи від міжвоєнних проєктів Польщі до новітніх ініціатив 2010–2020-х років, що дало змогу виявити сталу логіку регіонального позиціонування країн Центрально-Східної Європи як альтернативи дуалістичним моделям континентальної безпеки;

- обґрунтовано роль України як ключового суб'єкта сучасних інтеграційних процесів у Центрально-Східній Європі, з урахуванням її стратегічного розташування, геополітичної ролі, безпекових викликів і прагнення до євроатлантичної інтеграції;

- розроблено концептуальну модель оцінки ефективності регіональних інтеграційних форматів, яка враховує такі параметри, як політична воля, інституційна сталість, економічна синергія та рівень безпекової кооперації;

- проаналізовано перспективи формування Балто-Чорноморського Союзу як потенційної інтеграційної платформи для зміцнення регіональної безпеки, у тому числі шляхом створення елементів оборонної співпраці, що відповідає потребам України в умовах збройної агресії російської федерації;

- сформульовано практичні рекомендації щодо зовнішньополітичної стратегії України в межах регіональних ініціатив Міжмор'я, з урахуванням викликів сучасної безпекової ситуації, європейської інтеграції та потенціалу багатосторонньої співпраці в межах Центрально-Східної Європи.

Таким чином, дисертаційна робота вирізняється високим рівнем аналітичної новизни, поєднанням теоретичного осмислення регіоналізму з прикладними рекомендаціями для формування і реалізації державної політики в галузі міжнародних відносин і безпеки.

Значення для науки й практики отриманих автором результатів.

Результати дисертаційного дослідження Дарини Андріївни Сех мають вагоме значення як для подальшого розвитку політологічної науки, так і для практики формування та реалізації зовнішньої політики України в регіональному та європейському вимірах.

З теоретичного погляду, дослідження сприяє збагаченню наукового дискурсу про субрегіональний регіоналізм, геополітичну ідентичність та безпекову архітектуру Центрально-Східної Європи. Запропоноване авторське визначення феномену «Міжмор'я» як багаторівневої інтеграційної моделі дозволяє по-новому інтерпретувати динаміку міждержавної взаємодії в умовах трансформації континентального порядку. Здобувачкою розроблено концептуальні підходи до класифікації суб'єктів інтеграційних процесів і побудови індикаторної моделі оцінки ефективності регіональних форматів, що поглиблює методологічну базу досліджень у сфері міжнародних відносин і безпеки.

З прикладної точки зору, результати дослідження становлять інтерес для інституцій, що формують та реалізують зовнішню політику України, зокрема Міністерства закордонних справ України, апарату Ради національної безпеки і оборони України, профільних комітетів Верховної Ради України, аналітичних центрів і експертних груп. Запропоновані в дисертації рекомендації можуть бути використані для:

– розробки зовнішньополітичної стратегії України в напрямку посилення регіональної співпраці в межах Ініціативи трьох морів і потенційного Балто-Чорноморського Союзу;

- формування підходів до двосторонньої та багатосторонньої безпекової співпраці із країнами Центрально-Східної Європи, передусім з Польщею та Литвою;

- підготовки аналітичних записок, стратегічних документів і політичних пропозицій, орієнтованих на активізацію ролі України як конструктивного учасника регіональних інтеграційних процесів;

- поглиблення фахової підготовки студентів і слухачів закладів вищої освіти за спеціальністю 052 Політологія в рамках освітніх дисциплін з міжнародних відносин, регіональних студій та геополітики.

Таким чином, результати дисертаційної роботи мають значний потенціал для подальшого теоретичного розвитку політичної науки, а також для практичного застосування в умовах розробки та реалізації сучасної регіональної стратегії України.

Оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Результати дисертаційного дослідження засвідчують високий рівень оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності. У роботі системно поєднано геополітичний, інституціональний, порівняльно-історичний, аналітичний та міждисциплінарний підходи, що дало змогу комплексно охопити проблематику регіональних інтеграційних форматів у Центрально-Східній Європі в контексті концепції Міжмор'я. Особливу увагу приділено застосуванню неореалістичних і конструктивістських підходів до вивчення сучасних геостратегічних процесів.

Репрезентативна джерельна база дисертації нараховує 145 позицій, із яких значна частина – іноземними мовами, зокрема англійською і польською. Це свідчить про здатність здобувачки здійснювати глибоке аналітичне опрацювання матеріалу та критичний перегляд різнопланових джерел.

Робота вирізняється чіткою структурою, продуманою логікою викладу, аргументованістю положень і висновків, що є свідченням належного рівня методологічної культури. Здобувачка продемонструвала здатність самостійно здійснювати науковий пошук, критично осмислювати політичні явища та

пропонувати обґрунтовані висновки й практичні рекомендації в межах обраної наукової проблематики.

Структура і зміст дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 180 сторінок, включаючи 165 сторінок основного тексту та 15 сторінок списку використаних джерел, що налічує 145 позицій.

Сформульовані у дисертації загальні висновки (с. 159–165) логічно впливають із поставленої мети та реалізованих завдань дослідження. Вони ґрунтуються на системному аналізі історичних джерел, наукової літератури, аналітичних матеріалів, документів міжнародних організацій, а також емпіричних спостережень. Здобувачка комплексно опрацювала нормативно-правову базу, міжнародну аналітику, статистику та сучасні геополітичні концепції, що забезпечило високий рівень обґрунтованості наукових положень і достовірності результатів дослідження.

Апробація основних положень дисертації відбувалася шляхом їх представлення на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях, а також через публікацію відповідних наукових праць у фахових виданнях. Такий рівень опрацювання матеріалу й аргументованість підсумків підтверджують завершеність дослідження, відповідність змісту заявленій темі й високий рівень наукової підготовки здобувачки.

Відомості про дотримання академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертації Дарини Андріївни Сех та її наукових публікацій не виявив жодних ознак порушення вимог академічної доброчесності. У представленій роботі відсутні випадки некоректного запозичення, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження. Використані джерела належно оформлені та повною мірою відображені в бібліографічному апараті.

Наукові положення та висновки дисертації є результатом самостійного аналізу, критичного осмислення тематики та ретельної роботи з автентичними документами, аналітичними матеріалами й джерелами іноземними мовами. Текст дисертації не містить компілятивних фрагментів, не дублює раніше

захищених досліджень, а подані результати є оригінальними й актуальними в межах сучасної політологічної науки.

Узагальнимо, дисертаційна робота є завершеним авторським дослідженням, що засвідчує належну академічну підготовку здобувачки, її сумлінність, аналітичну зрілість і здатність дотримуватися високих етичних стандартів наукової діяльності.

Дискусійні положення та рекомендації до змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи зміст, структуру та аналітичний рівень дисертаційної роботи Дарини Андріївни Сех, вважаємо за доцільне окреслити низку положень, що можуть бути розглянуті в подальших наукових розвідках або уточнені у межах наукової дискусії:

1. На с. 24–25 дисертантка пропонує авторське визначення концепції «Міжмор'я» як поліцентричної моделі інтеграції. Попри інноваційність підходу, деякі теоретичні елементи (зокрема, співвідношення з класичними школами регіоналізму) залишаються не до кінця концептуалізованими. Було б доцільно уточнити, наскільки ця модель відповідає критеріям «жорсткої» інтеграції, чи йдеться про політичну кооперацію без формальної інституціоналізації.

2. Розгляд трьох моделей – Інтермаріуму, Ініціативи трьох морів і Балто-Чорноморського союзу – подано доволі докладно (с. 44–47; с. 91–93; с. 131–133), однак компаративна візуалізація (у вигляді порівняльної таблиці чи структурної схеми) значно б полегшила сприйняття. Це дало б змогу узагальнити функціональні відмінності, логіку еволюції та потенціал синергетичного розвитку згаданих форматів.

3. Суттєвої уваги вартувала б також більша деталізація на с. 148–150 участі окремих країн (зокрема, Румунії, Болгарії, Угорщини) у просуванні чи блокуванні ідей «Міжмор'я». Хоча політика України, Польщі і Литви розглянуті досить повно, інші потенційні учасники залишаються на периферії аналізу.

4. У контексті військово-політичного виміру Балто-Чорноморського Союзу було б доцільно посилити увагу до тематики оборонної співпраці не лише

в перспективі, але й з урахуванням чинних ініціатив – зокрема, в межах LITPOLUKRBRIG чи спільних навчань НАТО.

Проте, названі зауваження не знижують загальної вартості рецензованого дисертаційного дослідження, мають уточнювальний і конструктивний характер, а також окреслюють напрями для подальшої наукової роботи.

Висновки про відповідність дисертації вимогам. Дисертаційна робота Дарини Андріївни Сех «Геополітична концепція «Міжмор'я»: субрегіональний вимір та стратегічні перспективи», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 «Політологія», є самостійним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, що поєднує глибокий теоретичний аналіз із прикладним виміром актуальних питань регіональної безпеки та міжнародної інтеграції.

За актуальністю теми, рівнем наукової новизни, логікою структурної побудови, обґрунтованістю висновків, методологічною якістю дослідження та практичною значущістю здобутих результатів, дисертація повністю відповідає вимогам спеціальності 052 Політологія та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р.), «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим Наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019 р.).

Робота не містить ознак порушення академічної доброчесності, вирізняється самостійністю викладення, аналітичною глибиною та чіткою структурною логікою. Всі використані джерела, положення, ідеї та висновки інших авторів належним чином оформлені з відповідними бібліографічними посиланнями. Ознак плагіату чи інших порушень академічної етики виявлено не було.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що рецензована дисертація «Геополітична концепція «Міжмор'я» : субрегіональний вимір та стратегічні перспективи» відповідає критеріям, установленим для наукових кваліфікаційних робіт цього рівня, а її авторка Дарина Андріївна Сех заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 Політологія в межах галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

доктор політичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
професор кафедри політичних наук
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Сергій Дерев'янка